

GOSPODARKA O OBIEGU ZAMKNIĘTYM A BEZPIECZEŃSTWO I HIGIENA PRACY: PRZEGLĄD PROJEKTU I KOLEJNE KROKI

Patrząc w przyszłość. Scenariusze gospodarki o obiegu zamkniętym oraz miejsca pracy w przyszłości a bezpieczeństwo i higiena pracy: przegląd projektu

▪ Kontekst badań prognostycznych EU-OSHA

Od kilku lat Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (EU-OSHA) stosuje metody prognozowania jako element swojej misji przyczyniania się do tworzenia bezpiecznych i zdrowych warunków pracy w UE. W ramach prognoz analizuje zmiany, które mogą nastąpić w przyszłości (np. zmiany związane z nowymi technologiami, nowymi sposobami pracy i zmianami społecznymi), i rozważa, jakie mogą być ich konsekwencje, z zamiarem doskonalenia polityki, regulacji i podnoszenia świadomości w celu zmniejszenia liczby wypadków przy pracy i chorób. Stosując takie podejście, EU-OSHA chce nie tylko identyfikować nowe pojawiające się zagrożenia, ale także przewidywać zmiany, które mogą mieć wpływ na bezpieczeństwo i zdrowie w miejscu pracy.

Projekty prognostyczne EU-OSHA są realizowane z wykorzystaniem różnych metod, takich jak: przeglądy literatury, konsultacje z ekspertami i nakreślanie możliwych scenariuszy. EU-OSHA organizuje warsztaty, aby pozyskiwać wiedzę, pomagać w promowaniu rezultatów i stymulować debatę.

Tematy już wcześniej będące przedmiotem badań prognostycznych obejmują zielone miejsca pracy oraz technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT)/cyfryzację. Obecnie trwające (trzecie) badanie prognostyczne koncentruje się na temacie gospodarki o obiegu zamkniętym (CE) ⁽¹⁾.

Oprócz badań prognostycznych EU-OSHA publikuje ekspertyzy przeglądowe, pragnąc inicjować wśród ekspertów ds. bezpieczeństwa i higieny pracy (BHP) oraz decydentów w całej UE debaty na temat przyszłości pracy i pojawiających się problemów w zakresie bezpieczeństwa i zdrowia w miejscu pracy. Tematy już uwzględnione w serii przeglądów obejmują: crowdsourcing, robotykę, leki zwiększające wydajność, druk 3D, technologie monitorowania oraz sektor handlu przez internet.

Poprzednie projekty prognostyczne, takie jak badanie prognostyczne dotyczące ICT/cyfryzacji ⁽²⁾ były bodźcem do dalszych projektów, takich jak obecny przegląd BHP w zakresie teleinformatyki/cyfryzacji, który zawiera cztery projekty obejmujące główne tematy z dziedziny cyfryzacji i BHP.

⁽¹⁾ Na potrzeby tego projektu zastosowaliśmy również definicję gospodarki o obiegu zamkniętym przedstawioną przez Ellen MacArthur Foundation: „Gospodarka o obiegu zamkniętym opiera się na zasadzie wyeliminowania odpadów i zanieczyszczeń, utrzymywania produktów i materiałów w użytkowaniu oraz regeneracji systemów naturalnych” (zob. <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/what-is-the-circular-economy>).

⁽²⁾ EU-OSHA – Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (2018). Prognozy dotyczące nowych i pojawiających się rodzajów ryzyka dla zdrowia i bezpieczeństwa pracy związanych z cyfryzacją do 2025 r. https://osha.europa.eu/sites/default/files/publications/documents/Foresight_new_OSH_risks_2025_report.pdf [dostęp 2.12.2020].

Badanie prognostyczne dotyczące gospodarki o obiegu zamkniętym: kontekst projektu i jego cele

Obecnie trwające badanie prognostyczne koncentruje się na temacie gospodarki o obiegu zamkniętym (CE). Zostało opracowane w sytuacji zmiany polityki UE w kierunku bardziej zrównoważonych środowiskowo praktyk, wobec szeregu inicjatyw politycznych motywujących do podejmowania działań w obszarze gospodarki o obiegu zamkniętym ⁽³⁾. Inicjatywy te, a także gospodarkę o obiegu zamkniętym jako całość, uważa się powszechnie za istotne zjawiska, mające duży wpływ i stanowiące w przyszłości wsparcie dla działań przeciwko zmianom klimatu, a ostatecznie wpływ na miejsca pracy i BHP.

Dlatego celem niniejszego badania jest analiza sposobu, w jaki działania na rzecz wdrożenia gospodarki o obiegu zamkniętym mogą wpłynąć na przyszły kształt pracy i miejsca pracy oraz jakie może to mieć konsekwencje dla BHP w przyszłości. Cel ten zostanie osiągnięty przez opracowanie makroscenariuszy skoncentrowanych na gospodarce o obiegu zamkniętym i jej wpływie na BHP.

Faza 1. projektu koncentruje się na opracowaniu makroscenariuszy, a faza 2. – rozpowszechnianiu i dostosowywaniu scenariuszy w wyniku prowadzonych warsztatów i dialogu interesariuszy.

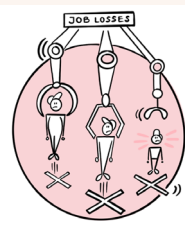
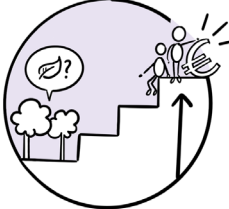
Rys. Ogólny zarys projektu

⁽³⁾ Kluczową inicjatywą polityczną w tej dziedzinie jest inicjatywa Komisji Europejskiej dotycząca Europejskiego Zielonego Ładu, której nadrzędnym celem jest uczynienie Europy neutralną klimatycznie do 2050 r. (zob. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en). Inicjatywie Europejskiego Zielonego Ładu towarzyszy pakiet Komisji dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym z 2015 r., obejmujący plan działania UE na rzecz gospodarki o obiegu zamkniętym („Zamykanie obiegu”) z 54 konkretnymi działaniami w celu osiągnięcia gospodarki o obiegu zamkniętym. Wiele z tych działań ma istotne skutki polityczne i regulacyjne dla gospodarowania odpadami i sektora recyklingu w UE (zob. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0614>).

Cztery scenariusze dotyczące gospodarki o obiegu zamkniętym w 2040 r.

Cztery scenariusze zostały opracowane przez Future Impacts we współpracy z zespołem projektowym EU-OSHA, za pomocą metodologii tworzenia scenariuszy opartej na kluczowych czynnikach, w oparciu o obszerną analizę literatury, a także wywiady z ekspertami. Dla każdego scenariusza opracowano narrację opisującą świat w danym scenariuszu w 2040 r., w tym dźwignie i punkty zwrotne, a także sposób, w jaki doszło do powstania konkretnych ścieżek rozwoju. Poniżej na rysunku 2 przedstawiono przegląd czterech scenariuszy. Szczególny nacisk położono na wpływ na warunki i jakość pracy, a także przedstawiono pierwszy rzut oka na skutki dla BHP. Dla ułatwienia przekazu scenariusze zostały również uzupełnione o wizualizacje i ilustracyjną winietę obrazującą codzienne życie w 2040 r. Przedstawiają one cztery wyraźnie odmienne, alternatywne przyszłe ścieżki w gospodarce o obiegu zamkniętym wraz z ich wpływem na BHP pod względem zarówno ryzyka, jak i możliwości. Należy zauważyć, że tych czterech scenariuszy nie należy interpretować jako przewidywań dotyczących przyszłości; mają one raczej zachęcać do dialogu i refleksji z udziałem zainteresowanych stron na temat przyszłych możliwości w celu wpływania na dzisiejsze procesy decyzyjne, ułatwienia tworzenia polityki bardziej zorientowanej na przyszłość i sprawienia, by praca w przyszłości była zdrowsza oraz bezpieczniejsza.

Tabela. Przegląd czterech scenariuszy

			
Szalone lata czterdzieste – gospodarka o obiegu całkowicie zamkniętym, sprzyjająca włączeniu społecznemu	Neutralność pod względem emisji dwutlenku węgla – o charakterze niebezpiecznym	Utrzymywanie się na powierzchni – pośród kryzysów gospodarczych i ekologicznych	Obieg zamknięty o charakterze regionalnym – z podziałami w Europie
W 2040 r. najlepiej sprzedają się produkty typu „od kołyski do kołyski” i „o saldzie dodatnim” pod względem zrównoważenia społecznego i środowiskowego.	W 2040 r. Europa osiągnęła neutralność pod względem emisji dwutlenku węgla. Jednak, biorąc pod uwagę priorytety środowiskowe, jakość pracy i warunki pracy ucierpiały – przynajmniej w niektórych obszarach.	W 2040 r. ludzie chcą przede wszystkim pracy – nieważne jakiej. Ważne jest tylko, żeby utrzymać się na powierzchni – a środowisko, prawa socjalne czy jakość pracy spadły na odległe pozycje.	W 2040 r. są już dwa systemy pracy: dba się o pracowników zatrudnionych na podstawie umów o pracę, ale o tych z nietypowymi formami zatrudnienia – już nie. Podobnie sprawa wygląda ze środowiskiem, a obieg zamknięty ma charakter głównie regionalny.

Poniższy tekst zawiera podstawowe aspekty zawarte w treściach scenariuszowych, ilustrujących możliwą sytuację na świecie w 2040 r. Aby uzyskać szczegółowe informacje na temat czterech opracowanych scenariuszy, należy skorzystać z głównego raportu EU-OSHA na temat gospodarki o obiegu zamkniętym i jej wpływu na BHP w fazie 1 (makroscenariusze)⁽⁴⁾.

⁴ EU-OSHA – Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (2021). Badanie prognostyczne dotyczące gospodarki o obiegu zamkniętym i jej wpływu na bezpieczeństwo i higienę pracy. Faza 1: Makroscenariusze. Dokument online: <https://osha.europa.eu/en/publications/what-will-circular-economy-ce-mean-occupational-safety-and-health-osh/view>

- **Scenariusz 1: Szalone lata czterdzieste – gospodarka o obiegu całkowicie zamkniętym i sprzyjająca włączeniu społecznemu**

Warunki pracy we wszystkich sektorach są znacznie lepsze niż dwie dekady wcześniej, zanieczyszczenia zostały zredukowane do minimum, przedsiębiorstwa uważają, że utrzymywanie małego śladu węglowego jest dla nich korzystne finansowo, a poziom zaufania publicznego do decydentów oraz przywódców krajowych i europejskich jest wyższy niż kiedykolwiek wcześniej. Wdrażanie solidnej polityki zrównoważonego rozwoju i realizacja zasady „ogranicz, użyj ponownie, poddaj recyklingowi” we wszystkich sektorach wymaga wielu dokonywanych wspólnie modyfikacji, podobnie jak zapewnienie bezpieczeństwa pracownikom w wieloaspektowym środowisku pracy, które charakteryzuje się niezliczonymi platformami i formami zatrudnienia. Jednak kluczowa różnica w stosunku do sytuacji w 2020 r. to wyczuwalny optymizm: wobec tak wielu pozytywnie rozwiązanych problemów przyszłość musi rysować się jasno.

- **Scenariusz 2: Neutralność pod względem emisji dwutlenku węgla – o charakterze niebezpiecznym**

Na początku trzeciej dekady obecnego stulecia w centrum uwagi opinii publicznej znalazły się ocieplenie klimatu, ekstremalne zjawiska pogodowe i utrata dotychczasowych terenów do życia. Króluje świadomość ekologiczna, co prowadzi do gwałtownego przyrostu przepisów dotyczących ochrony środowiska i przyjaznych dla środowiska praktyk branżowych. Jednak gdy większość środków przeznaczana się na infrastrukturę związaną z energią odnawialną i inicjatywy dotyczące gospodarki o obiegu zamkniętym, aspekty społeczne schodzą na dalszy plan. Wiele osób odczuwa pogorszenie infrastruktury społecznej i powiązanych usług, redukcję praw socjalnych, poziomu integracji i jakości pracy.

- **Scenariusz 3: Utrzymywanie się na powierzchni – pośród kryzysów gospodarczych i ekologicznych**

Recesje, cięcia w wydatkach publicznych, kryzysy ekologiczne i rosnące bezrobocie: nagłówki w 2040 r. to ponura lektura. W środowisku biznesowym obowiązuje zasada „każdy sobie”, liczy się jedynie konkurencyjność i zyski. Na skutek wprowadzania nowych technologii, racjonalizacji procesów i cyfryzacji stale rośnie rzesza pracowników, którym brakuje kwalifikacji niezbędnych do tego, by poradzić sobie w tych nowych, bezwzględnych warunkach gospodarczych. Praca platformowa opłaca się tylko nielicznym, a nawet w sektorach dobrze prosperujących efekt matryoszki oznacza, że podwykonawcy pracujący w ramach umów podwykonawstwa nigdy nie uzyskują sprawiedliwego wynagrodzenia. Gospodarka o obiegu zamkniętym jest wciąż odległym marzeniem, a transformacja, przez którą przeszli wszyscy, nie okazała się ani zielona, ani sprawiedliwa.

- **Scenariusz 4: Obieg zamknięty o charakterze regionalnym – z podziałami w Europie**

Zarówno dla decydentów, jak i dla ogółu społeczeństwa nadrzędnym celem minionych dwóch dekad było utrzymanie bezpiecznej, rozwijającej się gospodarki. Sprawy środowiskowe zeszły na dalszy plan, chociaż nie wszędzie tak się stało. Bogatsze regiony europejskie mogły sobie pozwolić na *outsourcing* odpadów i zanieczyszczeń do innych regionów świata lub biedniejszych państw członkowskich UE, a teraz mogą pochwalić się pewnego rodzaju lokalnymi gospodarkami o obiegu zamkniętym, jednak obwody te nie nigdy są w pełni zamknięte — problemy po prostu „wyniesiono” na zewnątrz. Zaniedbano także kwestię włączenia społecznego. Ponieważ dobre miejsca pracy są dostępne tylko dla mniejszości

(osób dobrze wykształconych i wysoko wykwalifikowanych), coraz większa liczba pracowników pracuje w szarej strefie oraz podejmuje się dorywczych, niskopłacanych zajęć, mając coraz mniejszą pewność zatrudnienia.

Dalsze kroki

Cztery scenariusze pokazały, że potencjalne ścieżki rozwoju gospodarki o obiegu zamkniętym w Europie oraz ich wpływ na warunki pracy mogą się znacznie różnić, przy podobnie szerokim zestawie pierwszych skutków dla BHP i możliwych przyszłych obszarów polityki. Więcej szczegółów, w tym kluczowe przesłania z fazy 1. tego projektu, można znaleźć w raporcie *Badanie prognostyczne dotyczące gospodarki o obiegu zamkniętym i jej wpływu na BHP. Faza 1: Makroscenariusze. Ostateczna wersja sprawozdania*. Scenariusze będą nadal opracowywane podczas 2. etapu tego projektu, który będzie koncentrować się przede wszystkim na rozpowszechnianiu scenariuszy przez dialog z zainteresowanymi stronami i organizowanie warsztatów z ich udziałem.

Autorzy: Cornelia Daheim, Jessica Prendergast i Jörg Rampacher (Future Impacts)
Wizualizacje: Michelle Winkelsdorf

Zarządzanie projektem: Annick Starren – Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (EU-OSHA)

Opis polityki przygotowano na zlecenie Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (EU-OSHA). Za jego treść, w tym za wszelkie wyrażone w nim opinie lub wnioski odpowiadają wyłącznie autorzy i niekoniecznie odzwierciedlają one poglądy EU-OSHA.